

A megújhódó nacionalizmus.

Írta: KRISZTICS SÁNDOR.

Így fogalmazta meg NIETZSCHE a világ folyásában rejlő ismétlődés nagy tényét. Ismétlődnek, folyton megújhódnak az emberiséggel adott nagy igazságok; újra meg újra fellángolnak a hazáért a lelkek mélyén kiolthatatlanul égő tüzek; kitör és eget kér magának az ember lényegétől és természetétől elválaszthatatlan azon jellegzetesség, melynek egyetlen czélja az önállóság, függetlenség, tartalma pedig egyenesen az ezekért való élet az államban.

Kezdve azon időtől, mikor Clio tudomást vesz egy-egy népi egyéniség létezéséről tettei, alkotásai, eredeti viszonyai kapcsán, végig a történelem minden idején, folytonosan egy alaphang zendül ki az egészből: mindent a hazáért. A nemzeti eszmének nagy revelatiói nemesítik meg a harcokat, melyeket a népek államaik érdekében folytatni kénytelenültek ismételten, folyton tartó tendenciaként. *A nemzeti eszmének jut a vezető szerep az államok fejlődésében. Fel-feltörő ereje, örök ismétlődése képezte ki a nemzeti államok mai rendszerét. Mintha a Gondviselés az egyest egy gondolatnak szolgálatába állította volna, mely gondolat az emberre nézve egy meghatározott és semmi mással nein azonosítható, el nem kerülhető, meg nem tagadható nemzetnek kialakulásában, fennmaradásában és tökéletesítésében teljesül meg, a független állami lét továbbfejlődésének útjain*

Nationalismusnak nevezzük e gondolat megnyilvánulását, mely első sorban az államok nemzeti alapon való létesülésének, berendezésének és fennállásának eszméjét jelenti, másodsorban pedig az állam életének azon irányát, mely az állam növekedését, folyton mozgalomban tartott törekvését foglalja magában más nemzetek túlszárnyalására, tehát a nemzet szélességben való növekedésére s benső nemzeti consolidálására, tehát a nemzeti egység mélyebbé tételére.

Nagy és szent tartalmak ezek, mert rajtuk fordul meg az emberiség haladása, a civilisatio terjedése. Az emberiség élete, a népeknek, nemzeteknek az általános emberi megvalósítása érdekében egymás mellé való sorakozása ugyanis főképp a népek, majd nemzetek belső értékessége szerint alakul s így természeti erkölcsi rendet alkot, melyben a népek, nemzetek érdemesültsége, szellemi, gazdasági és külterületi foka határoz. E tételnek azért kell feltétlenül megállania, mert csakis a legbecesebb, legtartalmasabb népek érvényre jutása lehet döntő az emberiség haladására nézve s csakis azon nemzetek fensőbbisége kívánatos e tekintetben, melyek az általános emberit növelni tudó tulajdonságokkal a legnagyobb mértékben rendelkeznek.

A nemzetek e kiválasztódása pedig mindig nacionalizmusuk kipattanó erejének fenséges megnyilatkozásával kapcsolatos. A nacionalizmusnak explosiói ismétlődnek végig a történelemben, kezdetben az originár hazakeresés céljaiból, később a túlszaporodott nemzeti erő levezetésével kapcsolatos hódító hadjáratok közbejöttével. A nacionalizmus nyújtott erőt mindig az emberiség nagy fájának virulásához, mely fán, ha a legnagyobb ágak növéseiben fennakadtak, a fiatalabb hajtások nacionalizmustól duzzadó erejükkel, mindig készek voltak elfoglalni helyüket és szerepüket. Így virult tovább, így virult mindig az emberiség nagy fája.

A nacionalizmus isteni szikrája, mely a nemzetek minden tagjában, a természet legszebb ajándékaképp államiságuk emelésére vagy megvédésére kigyúl, vitte előre az emberiséget mindig s mindig kigyúlt ez a szikra, ha a világ rendje tüzéhez levegőt, alkalmat szolgáltatott. –

A történelem kezdetén már mélységes eredmények kitévője a nacionalizmus, bármily korlátolt formákban jelentkeztek is.

A történet előtti kor embereinek az olyan jellegű harcza, mely a területszerzésre irányul, anélkül, hogy csak a terület terményeinek szükséglet kielégítésre való felhasználásáról lenne szó, már oly néptömeg harcza, mely államának helyet keres a földön. S ilyen alapokon a nacionalizmus valamely kezdetleges alakja már igen korán mutatkozott. Kezdetben csak egy térre terjedt ki: a haza védelmére s tisztán a családi

jellegű hazaszeretemben merül ki. Valószínű, hogy az idegen csoportok hódítási kísérleteivel szemben való védekezés szük-sége vezetett tömörülésre, haza teremtésre. A rabszolgaságtól való rettegetés emelte túlsúlyra a hazaszeretetet. Felesleges magyarázni azon erőt, mélyet ezen érzelem nyert akár az által, mert a csoport kicsiny volt, akár pedig azért, mert a háborúk közvetlenül mutatták meg a jövő sorsát, a halált vagy rabszolgaságot, amelyet csak a haza iránt való teljes odaadással lehetett kikerülni. Ami az emberre nézve a legértékesebb volt, összeforrott a hazával. Benne találta fel a jólétet, biztonságot, hitet, szabadságot. Ha a haza elveszett, elveszett minden. Ha a haza van megtámadva, megtámadták vallását, valóban oltáraiért, házi isteneiért harcol az ember, mert ha az ellenség hatalmába kerítette a várost, szétrombolják oltárait, kioltják tüzeit, megszenteltelenítik sírjait, ledöntik isteneit és istentiszteletét lehetetlenné teszik.¹⁾ Természetes is, hogy midőn az egyéni lét ennyire összeforrott a közület létevel, midőn a haza és az egyén kapcsolata az egyénre nézve létkérdés volt, hogy akkor a hazafiság nemcsak az ész parancsa, hanem a legfőbb erény és erkölcs volt, de mint legszentebb kötelesség is teljesen kimerült a meglevő állapotok védelmében, azon túl nem terjedt. Éppen ez a nagyfokú ragaszkodás vezetett az elkülönülés megszilárdulásához s a népeknek már akkor meg kellett vetniök államiságuknak, vallásuknak, társadalmuknak jellegzetes alapjait, amikor államhoz való tartozás nélkül nyugodt, szabad életet elképzelni nem lehetett.

Az ókor nagy államai, amint népi alapokon megalakultak, hatalomra, bizonyos virágzásra jutottak, nemzetté válás bizonyos fokát is elérték; egymással szemben azonban minden nemzet teljesen idegen, ellenség maradt, más összeköttetést, mint a harcot, nem ismertek. Nemzeti létük igen primitív formában jelentkezik, amennyiben mindenik csak a maga különös sajátosságában látja az általános emberit, csak magában az értékest, míg rajta kívül minden nép, sajátosságaival együtt, barbár, értéktelen, pusztulásra méltó. Az öndicsőítésben, büszkeségben, mások megvetésében jelentkezik a nemzeti eszme, míg a kialakuló állam éppen ennél fogva, az

¹⁾ FUSTEL DE COULANGES: La cité antique. 233-36. o.

alapjául szolgáló, létesülése alkalmával tetteivel közreműködőnépen kívül minden idegent leigázva, rabszolgai állapotban tartani törekszik. Mindez magyarázatát leli abban, hogy az első összeverődő népcsoportok eredeti kialakulásukban csak saját erejükre támaszkodhattak és minden intézményükben újat, addig nem létezőt alkottak, e két mozzanat méltán szolgálhatott büszkeségük, illetve minden idegen nép megvetésének, ha lehetett leigázásának indítékául. A későbbi népek már egy adott, feltalált, mások által létrehozott és fejlesztett kulturtényekkel tele világban jutnak érvényesülésre, midőn már az öndicsőítésre nincs alap, mint előbb, a rabszolgai leigázás is megszűnik s ehelyett a meglévő intézmények folytonos javításával, a társadalmi különbözőségek tompításával közelednek a nemzeti állam léte felé.

A népvándorlás áradatában általában minden népben megvolt az irányzat, hogy szilárd formában kikristályosodva államot alkosson. Az első idők királyságai még nem voltak szilárdan kialakult államok, határaik szétfolynak, s ezenkívül a dinastia gondolata van túlsúlyban az állam gondolata felett. A dinastia mindig az államot alkotó néphez fűződik, olyan nagy mértékben, hogy a dinastia pusztulásával a népi lét is fenyegettetik. A dinastia virágzása, sorsa a *causa movens*, a népeknek a külfölddel szemben való helyzetére nézve. A népi alap szertefoszlósága mellett a legkönnyebben válik oszthatóvá például örökség által is, de a keletkező dinastia-ág a maga népével már újabb alapot képez az újabb állami berendezkedésre. A népi princípium ereje okozta azért rendszerint, hogy az öröklődés nem vezetett új állam kialakulására másképp, mint csak úgy, ha már a népben is megvoltak az elválasztó különbségek, a külön állami létre való helyezkedés lehetősége, sőt szükségessége. A nép már ekkor is politikai egység, de tudatlan, s úgy tekintetik, mint a fejdelmek öröklött birtoka.

A középkor államalakulatai közül az idő műhelyében igen sok tönkre ment, azok azonban, melyek fennmaradtak, önkénytelenül is népi jellegük, nemzetiségük kifejlesztésén munkálkodnak mindvégig. S a népek ezen önfejlesztése, ezen nationalizáló folyamat, nem nyugszik máson, mint az eredetileg heterogén népelemek egybeolvasztásán, úgy nyelvi-

leg, mint culturailag többé-kevésbé egy tömegbe, melyben már a nyelvi és cultural egységük értékét felfogva, azt tudatosan fejlesztik tovább.

Ez a nationalizáló erő azonban még hiányzik, vagy egészen fejletlenül működik a népek vándorlásakor. Első erősebb fellobbantója a császárság és pápaság viláгурalmi törekvéseivel kapcsolatos fejlődés, mely még az egészen gyöngye nemzeti tényezőket is teljes elsodrással fenyegette. Miután azonban az egyház a császárság közvetítésével bár, de majdnem hat századon át mintegy szelidítő, javítóintézetben tudta tartani az emberiséget, megszüntetve, s eltávolítva minden népi különbözőséget, már az universalismusnak legnagyobb diadalát akarta ülni, midőn a kereszténységet az izlam ellen küldötte, akkor tör ki az elnyomott lelkekből a különbözőség érzete, s a keresztes hadjáratokból hazatérők már magukkal hozzák minden más népbeliectől való különbözőségük tudatát, amivel a nationalizáló folyamatnak első élénk kifejezését adva, annak tovább fejlődését biztosítják. Egy győztes keresztény egységes emberiség helyett legyőzött olaszok, francziák, angolok, spanyolok, németek jönnek haza; a hitért való barczból, a hitben egyesült keresztények helyett, hitükben megrázott népi tagok, skeptikusok, kételkedők jönnek meg. így szűnt meg a pápa viláгурalmi törekvése, s alapoztatott meg egyszersmind a külön népiség tudatának terjedése. S valóban minél korábban jut egy nép létének öntudatára, annál korábban szabadítja fel magát a pápai befolyás alól. Így Anglia, így Franciaország. A pápai viláგállami törekvések omladékain nőnek ki a nemzetek, melyek előbb azokat teljes eltemetéssel fenyegették, s Itália öléből, éppen e törekvések középpontjából, hangzik fel először a nemzeti genius értékelése, midőn MACHIAVELLI az egységes nemzeti állam ismérveit bonczolgatja, s egy új, jobb időnek feladatává és kötelességévé teszi annak létrehozását.

A népi alapokon létesült államrendszerre a megszilárdulás korszaka következik ezután, az a hosszú folyamat, mely alatt az államok nyers uralmi formájukból, egy-egy uralkodó osztály érdekeinek szolgálatából, a nép minden tagjának szolgálatában álló, erkölcsi elveken nyugvó uralom kifejtésére rendeztetnek be, ami által az állam szilárdsága

összehasonlíthatatlanul megnövekszik s önczéljában alkotó egyedei hatalmának, szabadságának megvalósítójává válik.

»Az európai népek története – mondja BREYSIG – nemcsak internacionális érintkezésükre, hanem a modern nacionalismus csiráira is rávezet. A két fejlődés összeesik és pedig nem jelentéktelen részben. Mert a nemzeti különbözőség, differenciálódás történetéhez a népek belső kifejlődésének mozzanatai is járulnak. Amily mértékben egy politikai alakulat sűrűsödik és megerősödik, és amily mértékben a nép, melyből alakittatik, erkölcsileg és szellemi tulajdonságai-ban másokkal szemben különbözővé válik, úgy mindkettő lényegesen hozzájárul a nemzeti érzés és tudat keletkezéséhez, azaz a nacionalismus ismérveinek erősebb, vagy gyengébb kifejlesztéséhez. A két fejlődési mód közül az egyik, melynek documentumai a nyelv és irodalomtörténetben vannak mindenekelőtt lerakva, a nemzeti gondolkodás létesítésére vezet, a másik, mely az alkotmányi berendezkedések változásaiban áll, főképpen a nemzeti állam-praxis létesülésében ismerhető fel legjobban.«¹⁾

A középkor története a nacionalismus ezen fejlődési módjainak minden irányban igazol ója. A középkor két nagy szellemi mozgalma, a renaissance és a reformatio kedveztek a nemzeti egység kialakulásának. A megállapodott államterület és nemzeti dinastia mellett a létesült nemzeti vallás s a renaissance által felkeltett szellemi, szépművészeti és irodalmi irányok nemzetivé válása irányítja ezután a népek nemzetté válásának útját. Az érvényesülésre törekvő népek már egységes nemzeti individuumok (Spanyolország, Franciaország), vagy több individualitás egyesüléséből állanak még, (mint a német, britt, az orosz birodalmak), midőn az ujkor felé közeledik az emberiség. A népek lassankint szerves egésznek ismerik fel magukat, mely szenved, örül, lelkesedik, előrenyomul, melynek önfentartó ösztöne és ereje van.

Európaszerte az abszolút királyi hatalom középpontosításában rejlő alkotó, teremtő erő a teljes kifejtője a nemzeti képességeknek. S mire a XVIII. századot eléri az európai emberiség, már megerősödött, szervezett népcsoportokra oszlott, melyek

¹⁾ BREYSIG: Altertum und Mittelalter. II. 836-337. o.

között a kiválasztódás már megtörtént; csak az emberiségre nézve valóban értékes népek számára nyílt meg a megerősödés és érvényesülés útja.

A XVIII. század végéig az államok kialakulása még inkább csak a külső népi keretek megállapodottságára nézve nyert befejezést. Ez azonban csak egy része a nemzeti állammá alakulásnak. A tulajdonképpeni lényeges rész, a népnek nemzetté emelése, annak az állapotnak létesítése, hogy a nép maga kormányozhassa önmagát, a XIX. század alkotása. *A nemzeti eszme ezután már mint befelé ható erő is működik, s nem csupán mint csak az egy néphez tartozók egyesítésének előmozdítója, követelője.* Új küzdelem indul meg ezzel, melynek, folyamán a nemzeti életnek régi tényezőivel szemben újak támadnak fel, s helyezkednek el a régiek mellett.

Ha a nagy országok létezése eddig független volt a nemzeti princípiumnak ily irányú létezésétől, most a nacionalismus ezen benső egységet előmozdítani törekvő tartalma mint valami új járul a nemzeti elv szerinti elkülönüléshez, mint valami új erő hatja át az országokat, és lázba borítja azokat. A láz után azonban gyümölcsözőleg hatnak az új alkotások, miután az állami élet bizonyos alanyai és terei a láz folyamata alatt megsemmisültek.

A nemzeti eszme a maga teljes erejével akkor kezd csak igazán hatni, mikor a nemzeti elkülönülés, nemzetenkinti csoportosulás elve mellett mind nagyobb tömeg számára kívánják biztosítani az állami élet mozzanataiban való részvételt, mikor a nemzeti érzés politikai tartalmat nyer, mikor az államoi mintegy az egyesült nép minden tagja által irányíthatót fogják fel.

Azok a nemzetek, melyek a XVI. század elején mintegy ifjú kort értek el, a XVIII. század végén férfiakká lettek abban az örökös küzdelemben, melyet mindegyiknek át kellett élnie és végig kellett vívnia a szabadságért és önállóságért.

A nemzeti irányzat fokozója pedig a XVII. és XVIII. századbéli felvilágosodás.

LOCKE és a XVII. századi angol szabad gondolkodók eszméi termékeny talajra találnak Franciaországban s megteremtik a XVIII. századbéli felvilágosodási irányt. Kialakul az encyklopaedisták társasága, élén VOLTAIRE-rel, ROUSSEAU-val,

kiknek főtörekvésük az *egyház* kivégzése, (écraser l'infame) és szabad folyást biztosítani az emberi akaratnak. Ez a philosophia megújított, de sokkal erősebb renaissance és pedig azért erősebb, mert a nemzetek a lefolyt kétszáz év alatt nagyot haladtak; az az egész fejlődés, melyen az emberiség az egyes nemzetek révén eddig keresztül ment, lehetővé tette a további haladást oly beláthatatlan perspectivában, hogy a nemzetek erősítése méltán válhatott főczéllá ennek előmozdítására nézve. Az a meggyőződés, hogy a világ halad, ennek a kornak felfogása. Mindeddig az egyházi és világi tudomány egyaránt a múltban látta a tökéletest, még a görögök, rómaiak is a világ elejére tették az aranykort. Csak most kezdik a jelent a múltnál szebbnek látni, s dolgozni a jövő még szebbé tételén, ami csak egy úton gondolható – a nemzet erősítésén. Míg a renaissance vallásilag legalább közömbös volt, addig a XVIII. század bölcelete éppen az ellen fordul, s tisztán világi értelemben kíván eljutni a tökéletesedéshez, az egész emberiség műveltségéhez és boldogságához, aminek pedig egyetlen útja, minden egyes ember felvilágosítása árrá nézve, hogy mi a közjó és annak elérhetési, biztosítási módja. Ezen munkája közben a felvilágosodási irány kétféleképen mozdította elő a nemzeti állam eszméjét. Először is a felvilágosodás általánossá tételével fejlesztette az egyén öntudatát, önelhatározó erejét, lehetővé tételére törekedett annak, hogy az egyén az általános szabadság szempontjából külön nemzeti sajátossága érvényesítésére is befolyhasson, s mindezt pedig csak úgy érthette el, ha az illető nép nyelvén szólt hozzá, ami által tudományok, irodalmak, művészetek egészen sajátos nemzeti színezetet nyertek. Élénken kezdenek hatni a nyelvi okok. A német egyetemeken kezdenek németül előadni, s ami magyar nyelvünknek kifejlesztésére is a felvilágosodottak adtak első lökést, midőn BESSENYEI és társai a francziák elveiből merítve és a felvilágosodás irodalmát ismerve, a nemzeti nyelv művelését hatásosan előmozdították.

A másik út az volt, hogy a felvilágosodási irány lerontani törekedvén az emberek hitét, vallását, – ámde mivel az ember mégsem nélkülözhetett magánál valami fensőbbet, magasabbat, – azért egy másik Istent állít fel, s ez a nemzeti társadalom. Az egyesnek ezért a nemzetért lehet lelke-

sedni, ennek a boldogsága az, amire törekednie kell, mert az egésznek gazdasági, kulturális, erkölcsi java egyszermind az egyesnek is szolgál. Tényleg, a nemzetben csakugyan van ilyen egyetemes, mert hiszen ez a nemzet az egyének millióit képes összekötni, kik mind hajlandók azért áldozatokat hozni, sőt, ha léte fenyegetve van, a legdrágábbal, az étellel is szolgálni. A nemzet az, mely az emberiség célját külön-külön jellegek szerint egyesülve rejti magában. Így érthetjük meg, hogy miként támadt csak a XVIII. század végén és a XIX. század elején az európai emberekben minden más alapokkal szemben, a nemzeti államok szerint való alakulásra törekvés. Az európai emberek lelkét áthatja az a gondolat, hogy minden más állam agyag alapon áll, ha nem nyugszik a nemzet szilárd alapján. Mert akik egy nemzeti jelleggel bírnak, azok között meg van a gondolatoknak, céloknak, érdekeknek oly összesége és közössége, melyet semmi más, vallási, tudományi, gazdasági haszon egymagában megteremteni nem képes.

Midőn ROUSSEAU a lengyelek kérésére megírja a »*Considerations sur le gouvernement de la Pologne*«-ját, kiemeli, hogy manapság nincs már francia, német, spanyol, még angol sem, akármit mondanak, csakis európaiak vannak, mindannyinak azonos az ízlése, szenvedélye, erkölcsje, mind csak a pénzt és élvezetet keresi. Ez azért van, mert egyiket sem nevelték nemzeti formára különös intézkedések által. Ezért mondja, hogy a nevelés az, ami a nemzetet teszi s tanácsa a következő: a gyermekeknek minden ízükben lengyeleknek kell lenni, és pedig kora gyermek korától fogva kell ez irányban közrehatni. így húsz éves korában már tökéletes lengyel és az is marad egész életében, más irányadót, mint a hazafiságot nem fog ismerni, s ez azután öröklődni fog nemzedékről nemzedékre, és ez a folyton erősödő hazafiság fogja megmenteni Lengyelországot jobban bármi egyébnél. Az általános műveltségnek helyébe tehát a kizárólag nemzeti műveltségnek kell lépni, s a nemzeti gondolkodás, nemzeti érzés legnagyobb és kizárólagos fokra emelése a nemzeti lét biztosítója. Érdekesen folyik össze itt a *felvilágosodás mint minden elvontan adottnak, úgy a nemzeti tényezőnek is semmibe vevője és a világpolgár sag propagálója, a nemzetek megmentést irányzóival. S bár a hazaszeretet eszmei tartalmának enged csak*

helyet, mégis annak positiv tartalma, a különös nemzetiség védelme többé-kevésbé beillesztődik a felvilágosodás gondolkörébe is. »A felvilágosodás elmélete szükségképpen a világpolgársághoz, a nemzetinek kicsinyléséhez vezet, bár gyakorlata önkénytelenül a nemzeti eszme erősödését hozza magával.¹⁾

A felvilágosodott embereknek világpolgáriás törekvésük mellett hevülniök, lelkesedniük, élni és halniok kellett nemzetükért, hogy azt, bár csak mint eszközt is beállíthassák az egyetemes emberi elérésének szolgálatába. És így czéllá a. nemzetit a felvilágosodásnak éppen azon mozzanata teszi, mely a vallás ellen és a demokratia biztosítására irányul. Ez nyilvánul meg a francia forradalomban, midőn azokat, kik nem tartoztak addig a nemzet nagy testéhez, – mint az udvar, az előkelők és az egyház-, eltaszította magától, megsemmisítette, vagy magába forrasztotta a nemzetet. Nem is állott tehát így a francia forradalom tisztán általános emberi eszmék szolgálatában, hanem éppen úgy a nemzeti, a francia nemzeti eszme szolgálatában is. Mikor pedig ez a francia nemzeti eszmény megvalósul, mikor a »*grande nation*« ránehezedik a többi európai nemzetre, akkor éppen úgy mindegyik nemzet független, önálló nemzet akar lenni, mint a francia. S itt találjuk meg az emberiség életében a nemzeti államságra való eljutás közvetlen okát.

Midőn ugyanis a benső szellemi csirák alapján, melyek kipattanására a felvilágosodási irány adta meg a lökést és az emberiség körében mindenütt nemzeti irodalmat, a nemzeti intézmények szeretetét látjuk feltűnni, midőn kiábrándulnak abból, amit MORUS TAMÁS, BERNHARDIN DE ST. PIERRE, LEIBNITZ., TURGOT, CONDORCET, HERDER, KANT, MERCIER-, s a többi XVIII. századbeli bölcsész a világpolgári létről, az internacionális-musról hirdetett, akkor ismét egy nagy viláгурalmi törekvés kezdődik.

Az a francia nemzet, mely forradalma folyamán kijelentette minden népnek önállóságát és szabadságát, a nemzetgyűlés 1790. május 27-iki, majd 1791. szeptember 3-iki alap-

¹⁾ DR. CONCHA GYÖZÖ: A kilenczvenes évek reformeszméi és előzményeik. 58. o.

törvényeiben kimondotta, hogy haderejét sohasem fogja a népek szabadsága ellen használni, egy nemzet ellen sem fog fegyvert ragadni – hogy mily okoknál fogva, az nem tartozik ide, – ez a nemzet lép fel, mint Európa meghódítója és megfélemlítője I. Napoleon alatt. Spanyolt, olaszt, németet, bennünket, az oroszot, mind megtámadni, lealázva, igába hajtani készül, természetesen a szabadság visszaállításának jelszava alatt. A francia caesar a francia nemzet világhuralmi törekvésével egész Európára ránehezedik. És ekkor tör ki igazán a nemzeti állam eszméje az elnyomatás súlya alá került és kerülendő népekből, ekkor létesül a közvetlen alkalom arra, hogy a nemzetek, mint az emberi élet alanyai, ne pusztán csak általános emberi szükségletekből folyó állami és társadalmi alakulatok legyenek, hanem külön szellemmel, saját lélekkel bíró, természeti és történelmi lezármas útján belsőleg egységes embcsempészek, összszemélyek.

A nemzetinek első bölcseleti magyarázatát éppen ez az Európa elleni caesari támadás idézi elő, midőn a francia uralom súlyát leginkább érző németiség kebelében FICHTE 1808-ban megírja a nemzeti eszmének, nemzeti erőnek bölcséletét a német nemzethez intézett beszédek alakjában.¹⁾ Ő a nemzetben magát az Istent látja és nincs is más Isten, mint aki az egységes nemzetben annak sajátos eredeti megjelenésében előttünk van. Amint Isten fogalmával a teremtés gondolatát kapcsoljuk össze, úgy jelentik a nemzetek különös új lények teremtését. A nemzet csak megnövekedése, teljessége annak, ami az egyes emberben is megvan. Minden egyes ember maga magát alkotja, formálja, irányozza, új gondolatok, célok, tervek által és annál inkább ember valaki, mentől inkább bír e tehetséggel: a nemzet szintén ily önteremtés, mely az egyeseknek kapcsolata lévén, azoknak teremtő erejét is bírja magában.

MACHIAVELLI és ZRÍNYI óta az elméletben csak most hangzik fel ismét a nemzet valódi értékelése, s most már nem pusztavágy alakjában, hanem reális alapokra támaszkodva, amennyiben a nemzeti törekvések szerte, mindenütt élénken hatottak,

¹⁾ FICHTE: Reden an die Deutsche Nation. (1808.)

Az időközt a nemzetközi jognak a legitim uralom elvei szerint való kifejtése tölti ki, mely éppen nem tekintett a nemzeti alap hatékony, ha kell, mindent felforgató voltára.

Sohasem volt nagyobb ellentét államok, uralkodók és a nemzetek között, mint ekkor, midőn a szent szövetség a felidézett nemzeti törekvésekre minden irányban elnyomással felelt. Az absolutismus órája azonban nemcsak a nemzeti fejlődésnek volt ellensége, hanem a szabadságnak is, melynek tulajdonképp megvalósítója, visszaállítójaként lépett fel. Ily körülmények között természetes, hogy a közös ellenséggel szemben összeolvadt ez a két nagy eszme a köztudatban is, s nemzetiség és szabadság kapcsolatos fogalmakká válnak

A bécsi congressus önkényes államváltoztató intézkedései és a szent szövetség uralma voltak azok az okok főképp, melyek újból kiváltották a nemzeti genius mindent ismét újra teremtő gondolatát s az most már a szabadság eszméjével párosulva kezdi meg ismét diadalmas pályáját.

Görögország (1827), Belgium (1832) végső révbe jutnak államiságuk tekintetében; nemzeti államokká válnak. Olasz és Németország egység utáni törekvései még megghiúsulnak egy igen rövid időre, de a nagy erőfeszítések és áldozatok, melyek a feltörő nationalismusnak ekkor is hozatnak, mindent előkészítenek a végső kifejlésre.

A francia februári forradalom azután újból megráz mindent, s a nemzeti törekvéseket hasonló gyors forradalmi cselekvésre serkenti. S az ekkor lezajló küzdelmek már közvetlen előcsatározásai a végső kifejlésnek, mely 1867-ben hazánk, 1870-ben Olaszország, 1871-ben pedig Németországegységes nemzeti államiságához vezetett. Ausztria visszaszorítva régi területeire, Franciaország véresen megfenyítve állanak a zavartalanul fejlődhető Anglia, s a nagy, colossus Oroszország mellett. Bekövetkezik a Balkán állami rendszerének megállapítása is; megállapítása, mert a Balkán fejlődésében messze elmaradt a nyugattól, a területében élő ember-tömegek nemzeti öntudatos erejének fejlettsége tekintetében is, s 1870 előtt még lehetett a Balkán népeit úgy csoportosítani, mint azt a diplomacia jónak látta. Ezóta azonban megvolt minden irányzat a Balkán népeiben, hogy mint nemzeti államok éljenek egymás mellett.

A nemzeti eszme diadalát elérte így Európa felett, s 1870 óta a benső fejlődés jegyében telhetett az idő.

Az 1870. utáni negyven egynehány esztendő Európa történetében többet jelent a cultura haladása szempontjából, mint hosszú megelőző századok. Minden irányban, technika, tudomány, művészet terén nagyszerűbb alkotások létesültek, mint a hetvenes években még csak sejteni is lehetett volna. S ha nézzük a cultura e nagy alkotásait, azok *amely mértékben különös nemzeti érdekeket szolgálnak, oly mértékben szolgálnak nemzetközi, internacionális érdekeket is. Különösen ez a jellege a fejlődésnek a legjobban kiemelendő.*

A nemzetközi jog maga a theoriák köréből a valóság felé van mind több irányban haladóban. (Hágai békebíróság.) Az államok nemzetközi jogán kívül nemzetközi magánjog, nemzetközi büntetőjog (kiadatás), nemzetközi perjog, legutóbb nemzetközi váltójog közelednek a teljes kifejlés felé s nagyrészt már meg is valósultak. Mindezek nemzetközi értekezletek, congressusok tanácskozásainak tárgyai és mind a nemzetközi kapcsolódás útját egyengetik. A közlekedés terén nemzetközi szállítási szabályok vasúton és hajón, nemzetközi levegőjog a repülőgépek számára, az egész világot átfogó távírda- és telefonhálózatok nemzetközi rendezése, a postaügy internacionális szabályozása a nemzetek egymást megértő, együttműködő jövőendő alakulására rakják le az alapokat. S mindezekhez a tudományos világ nemzetközi congressusai, egészen részletkérdések megvitatására összeülő számtalan internacionális tanácskozásai, melyekhez nemzetközi sajtóorgánumok nagy számban kapcsolódtak, a nemzetek egymást megértésének szintén hatásos eszközlőiként tűnnek fel.

A socialpolitika, munkásvédelem telve van ma már nemzetközi szabályozásokkal. Maga a socialismus, az »Internationale« életképtelenség bizonyulása óta a munkásosztálynak országonként ugyan, de nemzetközi, együttműködésére, szervezésére követett el mindent. És a socialismushoz hasonló nemzetköziségre éppen legnagyobb ellentéte, a capitalismus is szert tett. Nemcsak »vörös« »Internationale« létezik már, hanem »zöld«, agrárius és »arany«, pénz-nemzetköziség is.

Alig lehet felsorolni azon területeket, ahol a nemzetek közös érdekeiknek megfelelő együttműködést fogadtak egymásnak. S

amely mértékben ez a kör tágult, oly mértékben fejlődött a nacionalizmus inkább elzárkózó jellegével szemben a cosmopolita irányzat. Természetes fejlődés volt ez, mely abban az irányzatban, mely tisztán a kulturértéket látta a nemzetközi együttműködésben, a nacionalizmusnak nem lehetett rovására. Az az irányzata azonban, mely az egyre szaporodó együttműködési alkalmakból a nacionalizmus lekicsinylésére törekedett s a »honi rög alól való szabadulás« vált oly eszményévé, mely fölülemelni látszott az irányzat híveit a nacionalista maradiságon, nagy ellentétbe került a nacionalizmussal. A cosmopolitizmus ezen iránya reális alapokkal végeredményben nem, hanem csupán hypothetikusokkal rendelkezett, mert bármily sok irányú nemzetközi együttműködés állott legyen is fenn, egyáltalában nem zárta az ki a legfejlettebb nacionalizmust magában rejtő állami életet.

A szabad gondolat azonban éppen azért volt szabad, hogy ne kelljen meglátnia mindent, hanem csak azt, amit éppen kíván, vagy úgy, ahogy kívánja.

Volt az 1870. utáni negyven-egynéhány évnek más irányú fejlődése is. Talán jobban fejlett ez alatt a nacionalizmus, mint a nemzetközi együttműködés tényezői! Csupán a régebben gyökerezett nacionalizmust, az újonnan támadt nemzetközi együttműködési folyamatok nagyszerűségükben mintegy elhomályosították. Az 1870. utáni idő ugyanis nemcsak a békenemzeteket testvériesítő korszak volt az európai emberiségre nézve, mert ez a béke a nacionalizmus elvei élénk közrehatásának megfelelően, nemzeti érdekek védelme és a nemzeti fejlődés céljai szolgálatában nagyon is a fegyvereken nyugodott. Hogy 1871-től 1913-ig nem volt harcz Európában, ez legkevésbé sem jelentette, hogy a cosmopolitizmus legyőzte a nacionalizmust.

Csupán három úgynevezett »kérdés« damoklesi kardja lógott Európa nemzetei felett. Németország és Franciaország között az elzász-lotharingiai kérdés, a Balkánon a macedón kérdés s Oroszország és Ausztria-Magyarország között a Balkán feletti hegemonia kérdése. És minden nemzetköziség, minden legkülönbözőbb irányú együttműködés mellett is állig fegyverben tartotta Európát negyven éven keresztül ez a három kérdés. Megoldásuk késett éppen a haditechnika rend-

kívüli fejlődése és a fegyverkezés rettenetes terjedelme következtében beálló borzalmas kilátások miatt.

A nationalismus fogalmában adott állami érdekek védelme, azok jövő fejlődésének biztosítása s a független nemzeti lét képzetei azonban mélyebbeknek bizonyultak minden nemzetközi együttműködésből való hasznot húzásnál, minden ez úton képzelt cultura emelésnél. Hihetetlen nagy áldozatokat hoztak a nemzetek hadi készütségük folytonos frissen tartásáért. S méltán zárhatta le SEIGNOBOS nagy művét annak hangsúlyozásával, hogy a »letűnt negyven esztendő alatt Európa csak fegyveres békének örvendhetett s ez a béke katonai terhektől volt súlyos és minden biztonság nélküli volt.«¹⁾

VII. EDUARD angol király halála óta a külpolitikai helyzetek úgy alakultak, hogy minden körülmény arra mutatott, mintha a hármas entente külpolitikájának célja Németország bekerítése volna. Az agadiri eset²⁾ után 1911. szeptemberében a helyzet már igen komoly volt.

Kiderlen Waechter és Cambon berlini francia követ között folynak a tanácskozások, melyek folyama alatt úgy Franciaország, mint Anglia és Oroszország fenyegetőleg léptek fel Németország ellen. Berlin engedett. 1911. novemberében Sassonoffal Potsdamban folynak tanácskozások, melyek azonban csak Oroszország perzsiái érdekeinek kielégítésével végződtek, bizonyos akadémikus jelentőségű orosz barátságért. 1912. tavaszán Anglia lép fel újabb követelésekkel és Németország ismét enged.³⁾

Mind ennek daczára a helyzet csak súlyosodik. Angliában

¹⁾ »L'Europe a la paix, mais c'est la .paix armée, la paix avec les charees de la «uerre et sans la sécurité.« SEIGNOBOS: Histoire politique de l'Europe contemporaine. (4. éd. 1905.) 791. o.

²⁾ Az előzmény az algecirasi egyezménynyel ellentétes francia fellépésben található fel. A francziák ugyanis ezen egyezmény ellenére elfoglalták Fezt, Marokkó fővárosát, mire Németország kijelentette, hogy az egyezmény ezen megsértése, minden megegyező nagyhatalom számára újból szabad kezet biztosít. Németország azonnal Agadirba irányította »Panther« nevű hadihajóját a marokkói kikötővárosban levő német alattvalók és kereskedelmi vállalatok védelmére.

³⁾ REVENTLOW: Deutschlands auswärtige Politik. (Berlin, 1914.) 131-400. o.

Churchill és a többi ministerek lázasan követelik a flotta-fejlesztést. S egész Európát erre valóságos fegyverkezési láz ragadja meg.

Az angol fegyverkezésre, és Franciaország erőfeszítésére a hároméves katonai szolgálattal, Németország úgy felel, hogy hadserege békelétszámát 544.000 emberről 661.000 emberre emeli, Ausztria-Magyarország hasonlóképpen 90.000 emberrel emeli hadserege békelétszámát, s Németország nemzeti gyűjtésével megadja a választ a 23 millió frankos francia repülőgép-flotta fejlesztésre is.

Ilyen körülmények között gyúl ki a nacionalismus lángja először a Balkánon. Nemzeti államok élni akarása, életereje állott itt szemben az életképességében meggyengült Törökországgal, s mutatta meg erejét Európa kosmopolitáinak.

Írták, hogy Ferdinand bolgár király, mint előrelátó politikus, nem kívánta az első háborút vezetni, hanem csupán népe és hadserege hangulatától kényszerítve ment bele abba. Ő maga úgy gondolta, hogy országa mindent meg fog kapni békésen idővel, amit most háborúval, vérrel és a kimenetel kétségességével szerezhet meg.¹⁾ A történetírás fogja igazolni, hogy helyes volt-e a király eredeti felfogása. A nacionalismus nyomása alatt azonban élére állott seregeinek, hogy azt a nemzeti kívánságot, mely a Rilo- és Rodope-dagh környékén elnyomottan élő testvérek felszabadítását czelozta, fegyveres erővel teljesítse. Es a nacionalismus elemi erejével győztek a seregek.

Aki e harcok jellemzését olvassa és a rendkívül magas veszteségi százalékot átgondolja, – a bolgárok majdnem 30%-át veszítették el seregeiknek, – az a legnagyobb bámulattal kénytelen adózni a nemzeti eszme ezen elemi erejű megnyilvánulásának. A legkozmozpo itább skeptikus számára is csak a meghajlás marad hátra a nemzeti erő e nagysága előtt. Minden bolgár teljes lélekkel törekedett szolgálni hazája jövő sikereinek, s feláldozni életét a győzelemért.

Az első balkáni háborút követte a második; a harc a zsákmányért. S ez is csak aláhúzása a nacionalismus tartal-

¹⁾ RUEDORFFER: Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart. (Berlin, 1914.) 61. o.

mában foglaltatnak. A nemzeti terjeszkedés izgató mozzanatát éltette itt hevével a nacionalizmus.

Mily eltűnő semmiség ezekkel az emberi természetben mélyen fekvő törekvésekkel szemben a kosmopolita fictio. Mégis azt lehetett ekkor mondani, hogy igenis a Balkánon, félművelt népek között tág tere lehet a legnyersebb nacionalizmusnak. De ez az alap sem volt sokáig megtartható. Az 1914. esztendő életre keltette a világháború rémét, melyhez több mint negyven év előkészülete fűződött.

Művelt nemzetek között, fejlett nemzetközi kapcsolatok ellenére dühöng, ég a nacionalizmus lángja újból Európában. Védelem és diadalmas remények, kínok elszenvéde, de új eredmények létrehozatala teljesen tekintetbe sem vehető kicsinyiségekké törpítették a kosmopolita ábrándok különben is feltételesen érvényesülő tényezőit. Sőt a legkosmopolitábbnak is éreznie kell, hogy *ha az állani életbe vágó érdekeiről van szó, ha léte, minősége, jövőendő állásának jelentősége forog kockán, akkor a legtermészetesebb emberi érzés az, mely a nacionalizmasban nyilvánul meg, amelyet a béke zavaralan pillanatai esetleg elfojthatnak, de ki nem olthatnak tégy, hogy a lázas pillanatok újból fel ne gerjesszék hevét.*

Miként nyílnak már most meg az alkalmak a nacionalizmus mindent átható hevének érvényesülésére?

KIDD, a társadalmi evolúció nagy jellemzője erre a következőképp adja meg a választ.¹⁾

»Bármerre pillantsunk, sehoh se látjuk jelét annak, mintha az élet versenye és vetélkedése, mely az emberi történelmen végighúzódik, a múltban elenyészni lett volna hajlandó; vagy, hogy a jelenkori leghaladottabb népek között kevésbbé szigorú volna, vagy, mintha a most tapasztalható haladás oda irányulna, hogy az a jövőben elenyésszék. Sőt minden jel az ellenkezőre mutat. A múlt század óriási haladását minden általa befolyásolt országban két jól megkülönböztethető vonás jelzi. Az egyenlőbb életfeltételek felé való haladás oly nagy volt, hogy a haladóbb nemzetek közt oly kifejezések, mint alsóbb rend, köznép és munkásosztály, sokat vesztek régi értelmükből, minthogy a nép tömegei lassankint fölemelődtek

¹⁾ KIDD: Társadalmi evolúció. (Ford. Geöcze. Bp.: 1905.) 56-57. o.

s a születés, osztály és előjog korlátait mindenütt általtörték. Másfelől az élet áramlata nem lassúdott: a vetélkedés elkese- redettebb, a küzdelem keményebb, az ütem gyorsabb, mint valaha volt.

A mai nemzetek közt szétnézve s útjuk irányát figyelve, lehetetlen ama következtetés elöl kitérni, hogy a haladó népek mindenütt ugyanazokat az ismertető vonásokat mutatják. *Erélyes, eleven, férfias életet élnek, a lehető legmagasabb fokon, melyre a természet képes. A vetélkedésre a legfelsőbb- rendű indítékokat ők szolgáltatják; náluk az egyén legszaba- dabb, a kiválasztás legteljesebb, a vetélkedés legméltányosabb. De szintúgy az összeütközés is legádázabb, az idegsúrlódás legnagyobb s a harc legkegyetlenebb.*«

A nemzeti egyéniség könnyebben sérthető, mint akár csak az individuális. Érdekei finomabbak s mélyrehatóbbak, mint az egyéni érdekek. Ilyeneknek kell e vonásoknak lenniök már csak a nemzet collectiv volta miatt. S mindezeknek megfelelően a visszahatás a legsodálatosabb; az addig csak irányítólag ható nacionalizmus, esetleg elhomályosulva, vagy kosmopolita elvek által háttérbe szorítva, megújhódottan tör ki, s tettekre hajt, mindent átalakít. *5 a nacionalizmus e megújhódásának alkalmi mindig a háborús pillanatok.*

El lehet mondani, hogy nemzet, állam és háború egy- mástól elválaszthatatlan fogalmak. Az állam, a nemzet országgló, önirányzó élete ugyanis megtestesítője annak a finom hálónak, melyet az ősök fontak, vertek ki, mely ezer szövődékével fűzi össze az egyeseket s amely alól szabadulni alig, vagy csak nagyon nehezen, és csakis a lelki megrázkódtatások bizonyos nemével lehet. Ha az állam által megtestesített e finom háló forog veszélyben, vagy fejlesztésének hatalmi ténynyel való keresztülviteléről van szó, csak a háború lehet az eszköz a védelemre és a támadásra. Az államoknak ilyen mozzanatokból is álló múltjuk van, mely diadalmas har- czokkal és szenvedésekkel tele. És ez a múlt meg nem tagad- ható, hatása a jelenre ki nem kerülhető. A történelem nagy tényeit pedig ez alapon végeredményben a népek csatái teszik ki, diadalmak és szenvedések, melyek keretében folyt le a cultur-fejlődés.

»Minden háború szükségesség, épp úgy, mint a többi

jelenségek, mint minden olyasmi, ami szükségképpen történik,« – mondja STEINMETZ, a háború sociológiájával foglalkozó művének mindjárt első soraiban.¹⁾ S miután egész fejezetet szentelt a háborúnak, mint kulturális mozgató erőnek jellemzésére, szól a béke-apostolokról, kik folyton úgy beszélnek a háborúról, mint az emberiség szégyenéről, az emberiség szellemileg korlátolt és visszamaradt állapotának következményéről, s csak a jövő van szemük előtt. *De vajjon évezredek csak azért folytak le harczok között, hogy majdan gúny tárgyává tétessék az egész?* STEINMETZ úgy találja, hogy a békeapostolok közé csak azok tartozhatnak, kik nem tanultak történelmet, nem ismerik a történelmet. Éppen ezért minden elméletük alap nélküli jövőbelátás lévén, soha semmit sem használt, semmit sem változtatott meg, sehol sem hozott gyümölcsöket.²⁾

A tények megdönthetetlen ereje igazolja STEINMETZ ezen állítását. *Mikor a nacionalizmus szikrája az ébresztő körülmények szelére lángra lobban, akkor rögtön eltűnnek az üres sóvárgások, és csak az emberrel adott, csak az ember lényegéből folyó, a létfenntartás ösztönével azonos hazaszeretet hajt a harezra.*

A francia forradalom felvilágosodott vezérei minden nemzetetlen elveik daczára, élnek és halnak hazájukért. A socialismus hirdessen bár legnemzetközibb elveket, mégis a nationalismus árjával úszik, ha a körülmények úgy kívánják. Mint BEBEL a német birodalmi gyűlés 1904. márczius 7-iki ülésén bizonyosságot tett erről következő szavaival: »Ha Németország háborúba sodortatnék, fölteszem, hogy a német politikát oly gondosan vezetik, hogy ő maga nem ad okot háború előidézésére, – de ha az a háború minket támadna, ha olyan háború lenne, amelyben Németország léte forogna koczán, akkor – becsület-szavamat adom önöknek – mi valamennyien egy szálig, még a legöregebbjeink is, vállunkra vesszük a fegyvert, hogy megvédelmezzük ezt ami német földünket, nem önökért, hanem magunkért, sőt akár önök ellenére. E földön élünk és küzdünk, hogy ezt ami hazánkat, ezt ami szülőföldünket, amely

¹⁾ STEINMETZ: Die Philosophie des Krieges. (Leipzig, 1907.) 1. o.

²⁾ STEINMETZ: u. o. 163 – 164. o.

éppen úgy a mi hazánk, talán még inkább, mint az önök hazája, olyanná tegyük, hogy öröm legyen itt élni még a legcsekélyebbnek is. Ez a mi törekvésünk, ezt akarjuk mi elérni és ezért fogunk minden kísérletet, amely ebből a hazából csak egy talpalatnyi földet el akarna szakítani, minden erőnkkel az utolsó leheletünkig visszautasítani.«

S e nyilatkozatokra visszatérve, mondotta megint BEBEL, mintegy kiegészítésül és megerősítésül a birodalmi gyűlés 1904. december 2-iki ülésén, » hogy abban a pillanatban, amikor Németországot szétdarabolnák, a nemzet egész, szociális élete, amíg egy ilyen idegen uralom tartana, szükségképp megsemmisülne és erre irányulna a népek minden törekvése, hogy kiűzze az idegent az országból.«¹⁾

A nacionalizmus hevében nincs helye kosmopolitizmusnak, socializmusnak, pacifista ideológiáknak.

Nagyszerűen bontakozott ki hazánkban is a jelen nagy pillanatai alatt a helyzet az izzó nacionalizmus jegyében» Socialista orgánunk, a »Népszava«, egy-két bizonytalan, ingadozó tartalmú száma után harsog a nacionalista elvek alkalmi harsonásaként. A nemzetietlenségéről híres »Huszadik Század« pedig egyenesen visszavonta már teljesen kész és részben forgalomba került július-augusztusi számát, tisztán az idők változása előtt való meghajlása bizonyítékaként bizonyára. *Egybeforrta a nemzet minden tagja, levetkőzték elveiket még a legszélsőbb exponensek is a nacionalizmussal szemben, s mindenki egyetlen cél által vezetve, találkozott a zászlók alatt.*

És vajjon a monarchiának sokat kifogásolt nemzetiségi helyzete miként engedett a nacionalizmusban foglaltató csak egyetlen irány lehetőségének? A honi rögzítő ereje, s annak sértetlen megtartása a nemzetiségeknek épp oly vágyaként jelentkezett, mint a vezető nemzeteknek és ez biztosította a legteljesebb egységet. A két államot átható nacionalizmusban méltó és a nemzetiségek számára örök dicsőséget biztosító helyet talál e tény. *Minden széthúzás, minden osztályt agyarkodás, nemzetiségi gyűlölködés elült az idők nyomása alatt, s*

¹⁾ SOMBART WERNER: A socializmus és a szociális mozgalom (Ford.: VEZSENYI BÉLA. 1908.) 238-239. o.

egy irányban, közös célban, a megújuló nacionalizmns mindent egyesítő erejében kezdődött meg államiségünk fejlődheteséért az élethalálharcz.

Nagyszerűbbet, emberiebbet, mint aminő hazánkban s az összes fegyverben álló egymással szembekerülő államokban a harc z kitörésének valóraválásával lejátszódott, nem lehet képzeln a földön.

Ezer és ezer halál, millió és millió fájdalom kíséri a magasabb sférák felé emelkedést s még inkább következményeit, de fájdalom és megtörődés nélkül, sajnos, nem érhető el semmi a nagy földön. Bárminő is lesz azonban a kimenettel, egyik részen a diadalok oly kárpótlást nyújtanak, mely a vesztes rész pusztulásának és a győztes rész szenvedéseinek összegét is messze túlhaladja.

Vázoljuk végül a diadalmi kilátások eshetőségeit.

Nem lehet ezt másban keresni, mint az összetütköző külső erők értékeségében.

LECKY ¹⁾ a nemzetek boldogulásáról s annak a történelem által kimutatott okairól szólva, ezt mondotta: »Annak alapja a tiszta családi élet, a kereskedelmi tisztesség, az erkölcsi érték s a közszellem magas színvonala; az egyszerű szokások, a bátorság, az igazlelkűség s az egészséges, higgadt ítélet, melynek forrása épp annyira a jellem, miként az értelem. Ha valamely nemzet jövőjéről helyes ítéletet akarsz alkotni, vizsgálj meg gondosan: növekvőben vannak-e e tulajdonságok, vagy kiveszőben? Főként azt figyeld meg: mely tulajdonságokat becsülik legtöbbr a közéletben? Vajjon a jellemre nagyobb vagy csekélyebb súlyt helyeznek-e? Vajjon az emberek, kik a nemzet életében a legmagasabb polczokra jutnak, oly férfiak-e, kikről illetékes bírák a magánéletben, pártkülönbség nélkül, őszinte tisztelettel szólnak? Őszinte-e a meggyőződésük, következetesek-e, kétségtelen-e feddhetetlenségük? . . . Ez erkölcsi áramlat megfigyelése alapján állapíthatod meg legjobban bármely nemzet horoscopját.«

Ez ama tudomány kijelentése, mely, mihelyt igazi alapjai felismerve lesznek, előbb-utóbb valamennyi tudomány közt a

¹⁾ LECKY: Historical and political essays. (New. ed. 1910.) 37-38. o. (The political value of history. 1892.)

legelső lesz. Csakhogy még gyöngé hangon mondja azt, ami a jövő verdiktje lesz s melyet nagyobb tudomány és nagyobb nyomattal fog kimondani az evolúciós tudomány, ha nemsokára képessé fog tenni bennünket arra, amire képesek eddig sohasem voltunk, hogy »túllátva kicsinyes czívódásaink füstjén és háborgásán, a múlt lassú fejlődésében föl tudjuk fedezni ama nagy, állandó erőket, melyek a nemzeteket szilárd léptekkel viszik majd a tökéletesedés, majd a pusztulás felé.«

A diadalra az emberiség haladásának törvénye szerint annak a félnek kell jutnia az összeütközők közül, mely az általános emberi növelésére megkívántató erőket nagyobb mértékben bírja. Csakhogy ezen tulajdonságok, mint LECKY jellemzéséből kitűnik, rendszerint nem csillogók s a képzeletet nem igen ragadják meg. KIDD, egészen LECKY nyomán, azt tartja, hogy »közöttük legmagasabban állanak: a jellemerő és erély, az emberség, a becsület és feddhetetlenség és minden körülmény közt az őszinte, odaadó kötelességérzet.«¹⁾

Én úgy érzem, mintha mindezen, a diadalmakat biztosító tulajdonságok jobban tulajdonai lennének a monarchia és Németország culturájának, mint akár az orosz, akár a francia, akár az angol, vagy éppen a szerb culturának.

Ezen érzésemnek igazolása túlvinne már dolgozatom keretén s ezért inkább azzal zárom le azt, hogy hasonlóképpen érezni s ez érzés alapján a sikerben bízni, egyenesen mindannyiunk kötelessége – hisz így kívánja ezt tőlünk *a megújhodott nationalizmus!*

A mi nationalizmusunknak a kifejlett concret diadalain kívül már egy nagy diadala így is van Magyarország és Ausztria nagyszerű egységének, Németország poklokon áttörő erejének bizonyosságában. S ezután már jöhet a történelem ítélőszékéből elhangzó szó – ha valóban igaz SCHILLER mondanása, hogy »*Die Weltgeschichte ist das Weltgericht*« – s mi el is ítéltethetünk. Ekkor is azonban csak elleneink nyers erejének a világtörténelem által való jutalmazása következik be s a legkevésbé sem oly tulajdonságok méltó értékelése, melyektől a jövő történetének haladást jelentő mozzanatai függenek.

¹⁾ KIDD: i. m. 327. o.